

Comision Episcopal del Clero. *La formacion sacerdotal permanente. Documentos de la Comision Episcopal del Clero, sobre la P.D.V.* Indice Tematico Preparado por Saturnino Gamarra. Madrid: Conferencia Episcopal Española 2004 ss. 671.

Chrześcijaństwo ze swej natury jest pielgrzymującym Ludem Bożym Nowego Przymierza. Takim pragnął go sam Jezus Chrystus i w takie wpisał pełnienie dzieła zbawczego. To znak zakorzeniony w czasie, który obecnie nosi znamiona ziemskie, ale jednocześnie o wychyleniu eschatologicznym, o znamionach oczekiwanego królestwa Bożego. Dzieła Kościoła pozostają także widzialnymi znakami danymi ku zbawieniu w mocach paschalnego misterium Jezusa z Nazaretu.

Zatem rzeczywistość Ludu Bożego Nowego Przymierza ma dostrzegalne znaki zewnętrzne, m.in. w postaci kapłaństwa sakramentalnego. Oczywiście, zakłada to kapłaństwo chrzcielne, wręcz na nim buduje wszystkie znaki Kościoła. Kapłaństwo hierarchiczne stanowi szczególnie ważny znak wypełniania posługi ewangelizacyjnej całego Kościoła wobec ludzi wiary, ale jednocześnie jest także otwarte ku innym, nie może bowiem mieć znamion ograniczeń. Ta otwartość ewangelizacyjna może być żywotna w pełni i twórcza tylko w posłudze kapłańskiej.

Kapłani przyjmując święcenia kapłańskie rozpoczynają drogę posługi, świadectwa, a zwłaszcza świętości. Winny one iść zawsze w parze i to wzajemnie się uzupełniając. Jest to zatem dynamiczna rzeczywistość osobowa i wspólnotowa. Wymaga stałego wysiłku, choć jednocześnie w niczym nie pomniejsza faktu sakramentalności i obiektywnych skutków ontycznych. Zatem dotyka się tutaj m.in. tzw. formacji permanentnej. Jest ona wpisana w całość życia i posługi kapłańskiej.

Dobrze się stało, że Komisja Episkopatu do spraw Duchowieństwa Konferencji Episkopatu Hiszpanii opublikowała ostatnio bardzo bogaty zbiór swych różnorodnych dokumentów z zakresu formacji permanentnej. Jest to zebranie tekstów, które stanowią jednocześnie znaczące świadectwo prac tej Komisji.

Całość otwiera obszerny spis treści, który jest dobrym ukazaniem bogactwa zawartości omawianego zbioru (s. 5-10).

Treściowo książkę otwiera wprowadzenie pióra abpa Carlosa z Oviedo (s. 11-12). Z kolei wyróżniono sześć specjalnych bloków, które nie mają jednak oczekiwanej numeracji, a te jeszcze dalej podzielono na wielostopniowe mniejsze jednostki treściowe.

Pierwszy z bloków podejmuje próbę ukazania kapłana w procesie i zadaniach ewangelizacyjnych. Jest to po prostu, jak wskazuje podtytuł, bardziej pogłębiona refleksja nad życiem apostołskim prezbiterów (s. 21-126). Jest to dokument Komisji

Episkopatu do spraw Duchowieństwa z dnia 2 lutego 1987 r. Podpisała go jeszcze wówczas Komisja pod przewodnictwem bpa Antonio Dorado Soto, biskupa Cadiz i Ceuta. Autorzy kreślą wskazania odnośnie do tożsamości kapłana w dzisiejszym Kościele hiszpańskim. Z kolei analizują źródło i odczucie samego ministerium prezbiteratu. Na tym tle ukazują się postawy i zadania, jakie winni spełniać kapłani w dziele ewangelizacji.

Wizji kapłanów, w ich codziennym pielgrzymowaniu, jakby z dnia na dzień poświęcony został drugi blok prezentowanego zbioru. Wręcz chodzi tutaj o głębsze rozumienie, a w konsekwencji praktykowanie integralnej formacji permanentnej (s. 127-214). Jest to także dokument wspomnianej Komisji z dnia 9 września 1995 r., ale podpisany już przez nowego przewodniczącego, bpa Juan Maria Uriarte, biskupa Zamora. Wskazano na nowe propozycje formacji permanentnej, zwłaszcza wynikające z *Pastores dabo vobis*. Chodzi o pogłębienie świadomości swej osobowej kapłańskiej specyfiki. Oczywiście powiązane to jest z koniecznością komunii życia i pracy. Wszystko to winno w konsekwencji prowadzić do coraz bardziej dojrzałej postugi kapłańskiej.

Trzeci blok omawianego zbioru opatrzone tytułem: „Formacja ludzka kapłanów według *Pastores dabo vobis*” (s. 215-254). Otwiera go wstęp Jose Maria Leon Acha, dyrektora sekretariatu wspomnianej Komisji (s. 217). Tutaj zamieszczono najpierw tekst Juan Maria Uriarte ukazujący wzrastanie kapłana jako osoby w służbie pasterskiej (s. 219-254). Winna tutaj iść w parze sama egzystencja prezbiterialna wraz z formacją ludzką. Ta ostatnia przedstawia się jako zróżnicowana w zależności od kolejnych faz życia prezbiterów. Z kolei Juan Luis Ruiz de la Pena podaje materiał pt. „Warunki ludzkie i ministerium święceń” (s. 255-267). Wskazano tutaj na relacje natury i łaski. Zresztą kapłan winien mieć ciągle świadomość, że jest człowiekiem, a to wymaga permanentnej pracy wokół osobowego „esse”

„Formacja duchowa kapłanów według *Pastores dabo vobis*” to tytuł następnego bloku (s. 269-428). Podobnie jak poprzednio wstęp przygotował Jose Maria Leon Acha (s. 271). Pierwszy z tekstów opracował Lorenzo Trujillo wskazując na elementy wartościujące konieczne dla duchowości kapłanów diecezjalnych (s. 273-335). Współczesność stawia wiele dylematów i problemów związanych z kapłaństwem. Ostatecznie prezbiter musi siebie widzieć w ramach prezbiterium. Precyzyjnie autor pyta o charyzmat, świętość i prezbiterium. Wiek XXI niesie pytania o misję parafialną, powołania, seminaria i lokalne prezbiteria. Z kolei Juan Maria Uriarte mówi na temat: „Dojrzewać duchowo podczas całego życia” (s. 337-371). Autor wyróżnia najpierw młodych prezbiterów, którzy winni ciągle pracować nad pełniejszą tożsamością. W wieku średnim winni przejść jakby „drugie nawrócenie”. Natomiast lata sześćdziesiąte sprzyjają przekształcaniu swego doświadczenia w mądrość. Wreszcie starość winna nieść w sobie jednocześnie większą pokorę wzrastania.

Następnie Alfonso Crespo omówił temat: „Rozpoznanie i towarzyszenie duchowe: precyzyjne narzędzie w służbie nowego stylu formacji permanentnej” (s. 373-428). Autor ukazuje propozycje odwołujące się do odnowionej teologii duchowości oraz do *Pastores dabo vobis*. Ostatecznie formacja permanentna, zwłaszcza oparta na adhortacji, niesie w sobie znamiona towarzyszenia i poprawnego rozpoznania duchowego.

Kolejny blok nosi tytuł: „Formacja intelektualna kapłanów według *Pastores dabo vobis*” (s. 429-539). Wstęp tutaj także napisał Jose Maria Leon Acha (s. 431). Olegario Gonzales de Cardedal ukazał szczegółowe zagadnienie: „Formacja intelektualna dla ministerium apostołskiego” (s. 433-486). Ewangelia pozostaje zawsze słowem prawdy, choć wpisanym w kulturę. Jednak doświadczenie wewnętrzne powinno pokonywać kulturę zewnętrzną. Kapłani są zawsze powołani do formacji intelektualnej, wpisanej jednak w formację ministerialną. Tutaj trzeba dostrzegać cztery elementy: Boże Objawienie, kondycję ludzką, spotkanie ministerium z historią oraz poznanie i kompromis jako realizm terażniejszości. Z kolei Jose Manuel Sanchez Caro podjął tematykę: „Działania formacyjne jako towarzyszenie kapłanom w formacji intelektualnej” (s. 487-501). Autor wskazuje na wielość osób oraz czynników zaangażowanych w tę formację, to m.in. biskup, formatorzy, centra diecezjalne, metropolie. Ważne są tutaj także stymulacje czysto ludzkie. Wreszcie „Formacja biblijna kapłanów, problemy ostatniej połowy wieku i plany na bezpośrednią przyszłość” przygotował Jose Manuel Sanchez Caro (s. 503-525). To czas Soboru Watykańskiego II i bezpośrednio po nim. Równocześnie wskazuje się na ruchy społeczne oraz na formację biblijną. Całość bloku zamyka materiał Crescenzo Sepe pt. „Sytuacja kleru w świecie i działania Kongregacji” (s. 527-539). To troska o tożsamość i duchowość kapłańską.

Ostatni blok nosi tytuł: „Formacja pastoralna kapłanów według *Pastores dabo vobis*” (s. 541-652). Wstęp Jose Maria Leon Acha poprzedza zamieszczone materiały (s. 543). Tutaj najpierw Julio A. Ramos Guerreira zamieścił tekst: „Formacja pastoralna kapłanów według *Pastores dabo vobis*” (s. 545-611). Działalność ta winna być dostosowana do współczesności, wiarygodna i skuteczna. Następnie Bernardo Alvarez Alfonso koncentruje się wokół tematu: „Rozpoznanie pastoralne ministerium kapłańskiego” (s. 613-652). To odniesienie nigdy nie może być pomijane, bowiem niesie w sobie jeden z podstawowych znamion kapłaństwa sakramentalnego.

Całość zbioru zamyka stosunkowo obszerny indeks treściowy (s. 653-671). Ma on podstawowe hasła, np. ewangelizacja, biskupi, formacja intelektualna, a w ich ramach dalsze bardziej szczegółowe kwestie, np. profesjonalność, charyzmat komunii, Chrystus kapłan. Sam w sobie jest on jednak bardzo mało czytelny.

Prezentowana książka jest szczególnie ważnym zbiorem dokumentów Konferencji Episkopatu Hiszpanii dotyczących formacji permanentnej kapłanów, począwszy od roku 1987. Zasadniczo jednak pozostałe teksty pochodzą z lat osiemdziesiątych XX wieku. To najpierw dwa pierwsze szczegółowe dokumenty, które wprost przygotowane zostały przez Komisję Episkopatu do spraw Duchowieństwa. Pozostałe to teksty różnych autorów, przyjęte jednak zostały jako opracowania Konferencji.

W zasadniczych fragmentach całość wszystkich dokumentów i opracowań, jak to zresztą sugeruje sam podtytuł prezentowanej publikacji, koncentruje się wokół nauczania posynodalnej adhortacji apostołskiej *Pastores dabo vobis*. Jest to faktycznie wyjątkowo ważny dokument papieski w tej materii i oczywiste jest sięganie do niego. Zatem dobrze się stało, iż nauka ta zostaje szerzej udostępniona oraz wyraźniej pogłębiona w poszczególnych dokumentach. Ukazuje się ona zatem jednocześnie bardziej twórczo i z wyraźniejszym odniesieniem praktycznym do życia i posługi poszczególnych kapłanów diecezjalnych, a w jakimś sensie także zakonnych, w danym miejscu i czasie.

Omawiana książka, zdaniem autora wstępu, ma stanowić pomoc dla biskupów i kapłanów w życiu i posłudze opartej na misterium święceń (s. 11). W tej dziedzinie istnieje współcześnie bardzo wiele zaniedbań, a także wręcz nagannych moralnie czy kanonicznie postaw. Zatem nie ulega żadnej wątpliwości, iż takie zadanie można, wręcz trzeba, owocnie podjąć. Zresztą odtąd, zwłaszcza w środowisku hiszpańskim, trudno podnosić zagadnienie formacji permanentnej kapłanów nie sięgając jednocześnie do tego wyjątkowego zbioru dokumentów. To faktycznie ważna pomoc formacyjna, zwłaszcza współcześnie.

Prezentowany zbiór zawiera materiały, które wcześniej ukazywały się już w innej postaci (s. 11). Jednak obecne ich zestawienie w jednej książce sprawia, że publikacja ta stanowi wyjątkowo ważny znak ku bardziej odpowiedzialnemu podejmowaniu formacji permanentnej duchowieństwa. Dotyczy ona w takim samym stopniu tak znamion indywidualnych jak i społecznych czy wspólnotowych.

Mówiąc o takiej właśnie formacji, o jej miejscu w Kościele, wydaje się, że za mało wybrzmiewa taki sam charakter formacji zakonników, zatem pytanie o kapłanów, którzy podążają drogą życia konsekrowanego. Oczywiście ich formacja ma inny charakter, przebiega innymi drogami oraz ma inne ostateczne ukierunkowanie zbawcze w ramach Kościoła, ale praktycznie kapłaństwo niesione przez zakonnika samo w sobie, w swym ontycznym wyrazie niczym się nie różni od kapłaństwa diecezjalnego.

Ważnym wątkiem budzącym wątpliwości jest odniesienie do seminarium. Co prawda chodzi tutaj o formację permanentną kapłanów, a więc osób po święceniach prezbiteratu. Praktycznie jednak zbyt minimalne odniesienie do czasów seminaryjnych może budzić pytania. Przecież to podstawowy, wręcz kanoniczny i zarazem określony czas kształtowania się osobowości prezbiterów. Zbyt małe dostrzeganie tego okresu jest wprost pewnym błędem osobowościowym, psychologicznym, antropologicznym oraz teologicznym.

Wobec polskiej mentalności oraz wizji posługi kapłańskiej może wyzwalać pytania tzw. rok sobotni czy sabatyczny lub szabatowy (s. 144-145, 247, 417, 499-500). Niemniej taka struktura funkcjonuje w wielu krajach, zwłaszcza Europy Zachodniej, i jest praktycznie usankcjonowana m.in. poprzez lokalne synody diecezjalne. Nie jest to tylko element techniczny czy organizacyjny, co bardziej antropologiczny i teologiczny w wizji kompleksowej posługi Kościoła *ad extra* oraz *ad intra*.

Szkoda, że w całości akt Konferencji Episkopatu Hiszpanii tak małą rangę przypisuje się modlitwie różańcowej. Przecież Ojciec Święty Jan Paweł II jakże wyraźnie wskazuje na jej wyjątkową wartość, zwłaszcza dla kapłanów oraz osób konsekrowanych. Ta forma modlitwy wpisana jest bowiem szeroko od wieków w tradycję Kościoła, a dziś może doznaje tylko pewnej reinterpretacji, choćby ostatnio poprzez dodanie tajemnic światła. Jest to wyjątkowy dar bardziej kompleksowego spojrzenia na życie zbawcze Jezusa Chrystusa odniesione do każdego człowieka, a w nim i do świata.

W całości prezentowanych dokumentów raczej wybrzmiewa pozytywny obraz kapłaństwa prezbiterów, a więc sakramentalnego. Zatem pomijane są liczne współczesne trudności, które wręcz dramatycznie rozeznają współczesną rzeczywistość zbawczą ochrzczonych. Oczywiście, każdy pozytywny znak kościelny ma zawsze

o wiele bardziej budujące odniesienie do życia. Nie można tutaj jednak pominąć obiektywnego realizmu człowieka grzechu, którego doświadcza każdy człowiek.

Wielkim zagadnieniem pozostaje sfera mistyki, która – choć w różnych formach – jest twórczo także wpisana w życie kapłańskie. Nie powinno się, co niestety jest obecne w omawianej książce, wstydzić mistyki, także tej o korzeniach lokalnych. W ten nurt wpisuje się także teologia duchowości. W tym kontekście jawią się pytania jej dotyczące. To dotknięcie najbardziej podstawowych znaków pobożności kapłańskiej, a zarazem i biskupiej. Jest ona jakby bardziej dostępna dla chrześcijan znaczących wiarą, nadzieją i miłością. To antropologiczne kategorie zwiastowane często przez różnych chrześcijan.

W całości wizji formacji permanentnej zbyt mało dochodzi do głosu miejsce i rola Maryi oraz świętych. Poprzez taką postawę autorzy jakby minimalizują teologiczny sens zbawczej posługi Matki Jezusa Chrystusa wobec sakramentu kapłaństwa. Z całej tradycji Kościoła, a ostatnio z nauczania Jana Pawła II, wynika jednak jednoznacznie, iż rola Maryi jest nie do przecenienia. Także przykłady, zwłaszcza świętych kapłanów i biskupów, stanowić mogą godne naśladowania wzorce życia, a często i bogactwo ich nauczania. Jest pewnym ubóstwem zbyt skromne dostrzeżenie tego wątku.

W prezentowanej książce występują dość liczne błędy literowe (np. s. 71, 86, 459, 466, 473, 489, 490, 654). Po prostu zabrakło odpowiedniej korekty i pracy redakcyjnej. Nie naruszają one jednak samej zawartości treściowej.

Oto do rąk czytelników trafiło zatem interesujące, choć bardzo zróżnicowane treściowo opracowanie. Dobrze się stało, że w jednym wydaniu zebrano tyle znaczących tekstów w zakresie formacji permanentnej. Zatem, mimo że firmuje je Komisja Episkopatu do spraw Duchowieństwa, to jednak mają one różny charakter doktrynalny oraz różny stopień zobowiązawalności prawnokanonicznej. Większość z nich to autorskie teksty znanych teologów, także biskupów.

Prezentowane opracowanie czyni jeszcze bardziej przystępną adhortację Jana Pawła II *Pastores dabo vobis*. Pozwala na głębsze odkrycie jej przesłania i ciągłej aktualności, nie tylko dla Kościoła w Hiszpanii. Samo wskazanie na stałą formację jest niezwykle fundamentalnym znakiem Kościoła, taką bowiem ją właśnie postrzega i pragnie adhortacja, i aby tak widzieli ją sami duchowni.

Można wyrazić nadzieję, że Komisja Duchowieństwa Episkopatu Polski także z czasem dopracuje się takich materiałów, które będą miały bardziej trwałą wartość formacyjną, zwłaszcza w kontekście nowej ewangelizacji. Formacja permanentna jest bowiem ze wszech miar oczekiwanym narzędziem właściwego trwania w ewangelizacyjnej posłudze święceń, spełnianej w porządku święceń.

Bp Andrzej F. Dziuba